

WIE DE WONING HOUDT, PASSE HAAR AAN

Gebruikersonderzoek naar het opplussen van eengezinswoningen voor ouderen

Houten, juli 2005

Drs. Linda van de Lagemaat (Laagland'advies)

Ir. Marlies van der Linden (Laagland'advies)

Drs. Eric Schellekens (Laagland'advies)

Ir. Carien Stephan (KITZ)

In opdracht van Aedes-Arcares Kenniscentrum Wonen-Zorg en "Werkgroep 12" van de provincie Zeeland

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

In opdracht van het Aedes-Arcares Kenniscentrum Wonen-Zorg en de Zeeuwse "Werkgroep 12" (waarin de provincie Zeeland, gemeenten, woningcorporaties, welzijns- en zorginstellingen, alsmede het CIZ werkzaam op Walcheren zijn vertegenwoordigd) hebben Laagland'advies en KITZ een onderzoek uitgevoerd naar de mogelijkheden om eengezinswoningen te verbeteren voor ouderen met het doel dat ouderen langer zelfstandig thuis kunnen blijven wonen.

Aanleiding

De aanleiding voor het onderzoek is meerledig. De focus op het geschikter maken van de bestaande woningvoorraad voor ouderen ligt tot nog toe op de gestapelde bouw: nultredenwoningen zijn potentieel geschikt voor mensen met beperkingen, terwijl eengezinswoningen veelal aangeduid worden als ongeschikt voor ouderen.

Deze digitale denkwijze zou ertoe leiden dat we 70% van de woningvoorraad afschrijven als ongeschikt voor ouderen. In Zeeland is het percentage eengezinswoningen 87% en in de gemeente Veere zelfs 97%.

Bovendien blijkt uit allerlei onderzoek dat ouderen graag zo lang mogelijk in de eigen vertrouwde woning blijven wonen. In heel veel gevallen is dit een eengezinswoning.

Tot slot voegen we met nieuwbouw slechts 1% woningen per jaar aan de bestaande voorraad toe. Alle heil verwachten van nieuwbouw is dus niet reëel. De mogelijkheden van de bestaande voorraad zullen optimaal benut moeten worden. De Ministeries van VROM, VWS en Sociale Zaken en Werkgelegenheid onderstrepen het belang van verbetering van eengezinswoningen voor ouderen, wat blijkt uit hun bereidheid dit onderzoek mee te financieren.

Onderzoeksvragen

Bij elkaar genoeg redenen om te onderzoeken welke belemmeringen ouderen ervaren en welke maatregelen in en om de eengezinswoning nodig zijn, zodat ouderen daar langer kunnen blijven wonen. De centrale hypothese voor het onderzoek was dan ook dat specifieke, door henzelf gewenste verbeteringen, ouderen in staat kunnen stellen langer in hun eengezinswoningen te blijven wonen.

Naast deze vraag werden deelvragen geformuleerd over de financiële randvoorwaarden waaronder voorzieningen in woningen kunnen worden aangebracht, over de behoefte van ouderen aan zorg-, welzijns en andere voorzieningen in de buurt, over de arbo-belemmeringen die thuiszorgmedewerkers ondervinden in eengezinswoningen. Tot slot hebben we op basis van de bevindingen in de gemeente Veere bekeken of we een meetinstrument kunnen ontwikkelen waarmee is vast te stellen welk type eengezinswoning zich het beste leent voor het aanbrengen van aanpassingen (eenvoudig en tegen relatief lage kosten).

Onderzoeksoptzet

De antwoorden hebben we gezocht door thuisinterviews te houden bij uiteindelijk 47 ouderen, door vier panelgesprekken met ouderen te houden en een panelgesprek met thuiszorgmedewerkers. Het veldwerk vond plaats in het voorjaar en de zomer van 2004.

Selectie deelnemers

De uitnodiging van deelnemers vond plaats via mailings met medewerking van het CIZ, Thuiszorginstelling Zorgstroom en het Steunpunt Vrijwilligerswerk Veere. In totaal zijn ongeveer 750 brieven verstuurd waarin ouderen werden uitgenodigd aan het onderzoek deel te nemen. De uiteindelijke selectie vond plaats op basis van CIZ-indicatie, type woning en leeftijd.

Grote belangstelling

149 Ouderen meldden zich als belangstellende, waarvan maar liefst 128 aangaven een thuisinterview te willen. Voor de panelgesprekken was aanvankelijk de belangstelling beperkt, maar met nabellen zijn toch vier verschillende groepen samengesteld van in totaal 35 personen. De gemiddelde leeftijd van geïnteresseerden lag op 73,8 jaar, 72% had een koopwoning, 50% een vrijstaande en 50% een rijwoning. Ongeveer tweederde had een indicatie van CIZ (96 personen waarvan 61 huishoudelijke verzorging, 20 huishoudelijke en persoonlijke verzorging, 7 persoonlijke verzorging en slechts 3 een verblijfsindicatie).

Bij de uiteindelijke selectie zijn zo veel mogelijk mensen met een hoge leeftijd, een zware CIZ-indicatie en een rij- of hoekwoning geselecteerd.

Voor welke doelgroep?

Bestaande eengezinswoningen zijn zelden geschikt of geschikt te maken voor rolstoelgebruikers (mobiliteitsklasse C). Daarom is ervoor gekozen de eengezinswoningen te beoordelen op belemmeringen voor mensen tot en met Mobiliteitsklasse B. Dit zijn personen met een beperkte zelfredzaamheid met risico's op minder mobiliteit en afhankelijkheid. Hulp is nodig, maar die is fysiek niet belastend voor de zorgverlener. In de praktijk zijn dit mensen die buitenshuis gebruik maken van een rollator. Van de deelnemers aan ons thuisonderzoek waren de belangrijkste beperkingen:

- 70% problemen met lopen;
- 49% moeite met staan op (huishoud)trapje;
- 43% moeite met bukken;
- 40% moeite met traplopen;
- 40% last van duizeligheid en evenwicht.

Thuisinterviews

De ergonomoom van KITZ heeft een vragenlijst ontwikkeld voor het doornemen van de woning op belemmeringen per ruimte. Deze checklist waarin gewenste en aanwezige woningkenmerken zijn opgenomen is steeds met de bewoner zelf doorgenomen.

Als algemene conclusies van de thuisinterviews constateerden we:

- dat alleenstaanden meer belemmeringen ondervinden dan echtparen;
- dat afhankelijk zijn voor het schoonmaken voor veel ouderen een forse belemmering betekent;
- dat er geen direct verband is tussen leeftijd en indicatie enerzijds en ervaren belemmeringen anderzijds.

Opvallend is dat, terwijl 70% van de geïnterviewden zegt problemen te hebben met lopen, 79% geen problemen heeft met het lopen door huis.

De belangrijkste belemmeringen voor ouderen uit de thuisinterviews op een rij:

Keuken:

- 47% geen belemmeringen
- 40% reiken en bukken naar onder- en bovenkastjes
- 17% maaltijden bereiden

Toilet:

- 47% geen belemmeringen
- 45% opstaan van toiletpot
- 32% schoonmaken

Woonkamer:

- 38% geen belemmeringen
- 47% schoonmaken
- 36% bereiken raamsluitingen

Badkamer:

- 32% geen belemmeringen
- 47% schoonmaken
- 15% niet zelf onder douche durven

Slaapkamer:

- 43% geen belemmeringen
- 40% schoonmaken
- 15% opstaan uit bed

Tuin:

- 28% geen belemmeringen
- 55% onkruid wieden en snoeien
- 45% problemen met grasmaaien

Trap:

- 34% geen belemmeringen
- 32% heeft problemen met op- en aflopen trap
- 15% kan helemaal niet traplopen
- 15% schoonmaken

De top vijf van belemmeringen in en om huis voor de ouderen uit de thuisinterviews zijn:

1. de tuin (69%);
2. de badkamer (66%);
3. trap (63%);
4. de woonkamer (62%);
5. de slaapkamer (57%).

De minste belemmeringen ondervindt men bij het lopen door het huis (20%).

Opvallend is dat schoonmaken regelmatig hoog scoort. De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat ouderen de afhankelijkheid van anderen voor het schoonmaken van de woning als een forse belemmering ervaren. Van de respondenten ontvangt 66% hulp van anderen en 43% ontvangt huishoudelijke verzorging.

Panelgesprekken

Voor de panelgesprekken is een selectie gemaakt van deelnemers uit de positieve respons op de uitnodigingsbrieven. We hebben vier groepen samengesteld:

1. 70- zonder indicatie;
2. 70- met indicatie;
3. 70+ zonder indicatie;
4. 70+ met indicatie.

Voor deze panelgesprekken werd een videofilm vertoond over mogelijke woningaanpassingen als opwarmer voor de discussie. De belangrijkste conclusies uit de panelgesprekken zijn:

- Er zijn weinig verschillen in ervaren belemmeringen op grond van leeftijd of indicatie.
- In alle groepen concentreren de problemen zich op badkamer, trap en tuin.
- Ouderen zoeken creatieve oplossingen.
- Ze vertonen weinig preventief en anticiperend gedrag.
- Ze passen hun eisen/verwachtingen aan eigen beperkingen aan en niet hun huis.
- Velen beschikken over een sterk netwerk in hechte dorpsgemeenschappen.

Woning geschikt voor levensloop?

Gevraagd naar de geschiktheid van de huidige woning voor de rest van de levensloop vindt 48% van de bewoners de eigen woning geschikt om nog het hele leven in te blijven wonen: 52% vindt woning daarvoor ongeschikt.

Als zij een geldbedrag zouden krijgen aangeboden voor aanpassingen is de keuze als volgt:

- wandbeugels (33%);
- tweede toilet op slaapverdieping (26%);
- traplift (22%);
- slaapkamer en badkamer beneden (17%).

Verhuizen?

Aan mensen met een indicatie of een verhuishwens hebben we voorgelegd of zij morgen zouden verhuizen als zij een seniorenwoning, aanleunwoning of plaats in een verzorgingshuis naar keuze krijgen aangeboden. Twaalf personen hebben deze vraag beantwoord en elf daarvan zouden de woning of de plaats weigeren. Van mensen zonder indicatie zegt 61% nu en in de toekomst niet van plan te zijn te verhuizen naar een seniorenwoning of verzorgingshuis. Slechts 7% denkt in de toekomst te verhuizen naar een verzorgingshuis. Blijven wonen in de vertrouwde woning heeft dus verreweg de voorkeur.

Waarom geen initiatief tot aanpassen?

Uit eerder onderzoek en voorlichtingsactiviteiten is bekend dat ouderen moeilijk het initiatief nemen om hun woning aan te passen. Zowel tijdens de thuisinterviews als tijdens de panelgesprekken hebben we expliciet naar de redenen gevraagd. Uit de thuisinterviews komt het volgende beeld naar voren als verklaring:

- 40% heeft nooit echt last van belemmeringen gehad;
- 10% heeft er nooit aan gedacht;
- 9% geeft de kosten als reden;
- 6% vindt het te veel gedoe.

Bij de panels komen de volgende redenen naar voren:

- kosten;
- papierwinkel, bureaucratie, procedures;
- mentale barrière;
- praktische bezwaren (bijvoorbeeld: als de drempels weg gehaald worden is er nieuwe vloerbedekking nodig).

Een groot deel van de mensen ervaart dus de belemmeringen van de woning niet of beschouwt ze als gegeven, als een *fact of life*.

Als aan hen gevraagd wordt wat hen over de streep zou trekken om toch de woning aan te passen, zijn bij de thuisinterviews dit de meest gegeven antwoorden:

- geld (21%);
- verslechtering gezondheid (18%);
- dit thuisinterview (16%);
- niets, we willen het niet (13%).

Deelnemers aan de panels geven het volgende aan:

- hogere subsidies en snellere afhandeling;
- ondersteuning tijdens verbouwing;
- tijdelijke huisvesting tijdens verbouwing.

Woningaanpassingen

Op basis van onder andere het panelgesprek met thuiszorgmedewerkers, van de geconstateerde belemmeringen tijdens de thuisinterviews en de constatering dat een groot deel van de geïnterviewde ouderen behoort tot mobiliteitsklasse A en B is een lijst met aanbevelingen opgesteld voor aanpassingen van eengezinswoningen, waarvan de belangrijkste zijn:

- drempels wegnemen of niveauverschillen verlagen;
- tweede leuning bij trap plaatsen;
- badkamer realiseren van min. 1,80 x 2,00 m nodig voor:
 - douche op afschot of met gootrooster;
 - tweede toilet op slaapverdieping (of aansluiting/standleiding voor tweede toilet);
 - wastafel;
- keukenblok in hoogte verstelbaar met laden in onderkastjes;
- beugels plaatsen bij ieder opstapje (met name bij entrees);
- handels voor bovenlichten te bedienen vanaf de vloer.

Arbo-eisen

Harde arbo-eisen inzake maatvoering om zorg te kunnen leveren aan de categorie cliënten tot en met Mobiliteitsklasse B zijn nog niet ontwikkeld. Inzicht in de belemmeringen die de thuiszorg ondervindt in het werken met deze doelgroep in eengezinswoningen geeft wel meer inzicht in welke woningaanpassingen de werkdruk en de onnodige fysieke belasting kunnen beperken en welke afmetingen (sanitaire) ruimtes minimaal zouden moeten hebben. Voor de hoofdslaapkamer is dit 2,90 x 4,10 m en voor de badkamer 1,80 x 2,00 m.

Doorzonscan

We hebben minimale maatvoeringen bepaald voor de kritische ruimtes (hoofdslaapkamer en badkamer) om te kunnen komen tot een eenvoudig meetinstrument: de doorzonscan. Daarmee zou de potentiële geschiktheid van de voorraad eengezinswoningen voor ouderen met een lichte tot matige zorgvraag kunnen worden bepaald zonder de afzonderlijke woning van binnen te hoeven bekijken.

De minimaal bepaalde maatvoering voor hoofdslaapkamer (2,90 x 4,10 m) en badkamer (1,80 x 2,00 m) resulteert in een minimale beukmaat van 5,10 m.

Naast deze minimale beukmaat stellen we als eis dat de woningentree zonder trapjes of treden te bereiken is. Ook het behalen van deze eis is eenvoudig vast te stellen. Eisen aan de trap stellen we niet. De woning zou daarvoor betreden moeten worden. Bovendien is de techniek van trapliften de laatste jaren zo ver ontwikkeld dat zelfs trapliften mogelijk zijn met een hellinghoek van 70 graden, gemonteerd aan de spil. Een tweede leuning of glijstang kan in vrijwel alle gevallen gemonteerd worden.

Financiële haalbaarheid

De meest kostbare eis die we formuleerden is de beschikbaarheid van een badkamer die voldoende ruim is (minimaal 1,80 x 2,00 m) voor een douche op afschot (inclusief de ruimte voor een douchezitje), een wastafel en een toilet inclusief gebruiksruimte. Navraag bij corporaties die al enige jaren ervaring hebben met het realiseren van dergelijke badkamers in hun voorraad eengezinswoningen leert, dat de investering een all-in bedrag van € 5.000,- tot € 7.000,- per badkamer vergt inclusief het aanleggen van een standleiding voor het toilet. Het toilet zelf wordt geplaatst indien de bewoner daaraan behoefte heeft. Hiervoor wordt ongeveer € 6,- per maand aan huurverhoging gerekend. De investering in de badkamer zelf kan kostenneutraal worden gerealiseerd als deze samenvalt met gepland groot onderhoud. De kosten van uitvoering van de andere aanbevelingen zijn of gering (beugels, steunen, trapleuning aanbrengen, drempels weghalen), of zij kunnen in de reguliere onderhouds- of vervangingstermijnen worden meegenomen (keuken) of zij zijn erg situationeel bepaald (ophogen toegangspad en beperken niveauverschillen bij entree). Daarom is het niet zinvol over deze kosten algemene uitspraken te doen.

Conclusies, bespiegelingen en aanbevelingen

Verbeteringen maken langer bewonen eengezinswoning mogelijk

Het onderzoek bevestigt de centrale hypothese voor het onderzoek: specifieke, door henzelf gewenste verbeteringen, stellen ouderen in staat langer in hun eengezinswoningen te blijven wonen. Dat geldt zelfs voor ouderen met een verhuiswens. Het aantal tot 2015 benodigde nultredenwoningen kan door het opplussen van eengezinswoningen lager uitvallen dan het aantal van 395.000 dat in juli 2004 in het Actieplan Investeren voor de toekomst van de ministeries van VROM en VWS werd berekend.

WVG, een rem op anticiperend gedrag?

Een vraag die tussen de regels door over de Wet Voorzieningen Gehandicapten vanuit de gesprekken met ouderen naar boven komt, is de volgende: Werkt het bestaan van de Wet voor veel ouderen niet eerder als een rem om op eigen initiatief preventieve maatregelen te nemen? Immers, de WVG vergoedt slechts woningaanpassingen op indicatie, dus als de problematiek al optreedt. Het dilemma is voor velen niet groot: preventief aanpassen en zelf betalen of pas aanpassen na indicatie en op kosten van de WVG? Afwachten wordt beloond en voorsorteren kost eigen geld. Daarnaast werkt de bureaucratische rompslomp voor veel mensen weer als een grote ontmoediging om woningaanpassingen aan te vragen.

Het belang van huishoudelijke hulp van de thuiszorg

De belemmeringen die ouderen ervaren, hebben in veel gevallen te maken met het schoonmaken van ruimten, het onderhoud van huis en tuin, terwijl ruim tweederde huishoudelijke en persoonlijke hulp krijgt. Schoonhouden van de woning doen ze dus in de regel niet zelf en toch ervaren zij dat als een belangrijke belemmering.

Dit lijkt het belang van huishoudelijke hulp vanuit de thuiszorg te onderstrepen voor het beperken van de belemmeringen voor zelfstandig thuis wonen. Onder de WMO valt het al dan niet financieren van huishoudelijke hulp onder de verantwoordelijkheid van de gemeenten. Welk effect zal het wegvallen van huishoudelijke hulp vanuit de thuiszorg voor grote groepen ouderen hebben?

Zullen zij zo snel mogelijk een indicatie voor een verzorgingshuis proberen te verkrijgen of op zoek gaan naar kleine, onderhoudsvriendelijke woningen zonder tuin? Zullen zij zelf een huishoudelijke hulp of tuinman inhuren of leggen zij zich neer bij een slonzige woning en een “natuurlijke” tuin?

Permanente voorlichting

Voorlichting over nut en noodzaak van woningaanpassingen onder ouderen blijkt ook in het Veere-project een belangrijke stimulans om daarover zelf na te denken. Veel mensen geven aan pas door de huisbezoeken attent te zijn gemaakt op het belang en de mogelijkheden van aanpassingen. Benadering via het indicatieorgaan en een vertrouwde zorginstelling biedt wellicht de verklaring voor de hoge respons en de grote belangstelling voor een huisbezoek. Het huisbezoek draagt ertoe bij dat ouderen hun vertrouwde woning met andere ogen gaan zien.

De woning aanpassen is toegeven

Ouderen passen zich aan aan hun woning in plaats van dat zij de woning aanpassen aan hun beperkingen. Aanpassing van de woning betekent voor veel ouderen: toegeven aan je beperkingen. Dit is een drempel waar velen niet over willen. Aanpassingen worden veel gemakkelijker geaccepteerd als thuiszorgmedewerkers beklemtonen dat het voor hun eigen werkomstandigheden belangrijk is en daarnaast comfortabel voor de bewoner.

Productontwikkeling

Beugels, steunen en andere hulpmiddelen hebben snel de uitstraling die geassocieerd wordt met ziek, zwak en misselijk. Naast functionaliteit zouden fabrikanten meer aandacht kunnen besteden aan esthetiek en smaakverschillen, waardoor de acceptatie van deze hulpmiddelen gemakkelijker wordt.

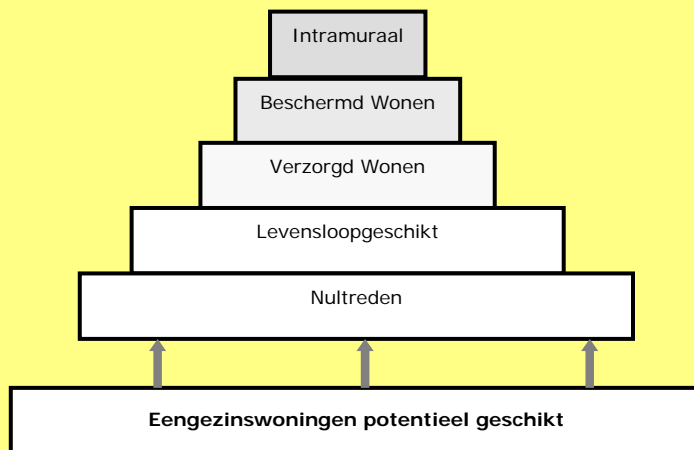
Woningaanpassingen voor verblijfsgeïndiceerden gepasseerd station

Woningaanpassingen voor ouderen met een indicatie voor verblijf is op Walcheren (en waarschijnlijk ook elders in Nederland) een gepasseerd station. CIZ Walcheren bekijkt de vraag van cliënten steeds vanuit twee perspectieven: de mogelijkheden van WVG-aanpassingen enerzijds en de (sociale) zelfredzaamheid, de zorgvraag anderzijds. Pas als woningaanpassingen geen oplossing meer bieden voor de (meervoudige) problematiek die optreedt, komt indicatie voor verblijf in beeld. Daarnaast biedt de thuiszorg sinds enige tijd de mogelijkheid van hulp op afroep in de thuissituatie. De behoefte om zich preventief te laten indiceren voor een plaats in het verzorgingshuis is daardoor afgenomen. De garantie dat er bij een acuut probleem altijd hulp op afroep beschikbaar is, leidt ertoe dat wie nu nog om een indicatie voor verblijf komt, al lang de fase is gepasseerd dat zij met wat aanpassingen in huis nog zelfstandig zouden kunnen blijven wonen.

Woningaanpassingen verminderen werkdruk thuiszorg

Veel woningaanpassingen die ouderen in staat stellen gemakkelijker en langer zelfstandig te blijven wonen zorgen er ook voor dat thuiszorgmedewerkers efficiënter met hun tijd om kunnen gaan. Iemand die dankzij de tweede leuning de trap nog zelfstandig kan nemen, heeft daarbij geen hulp nodig van een thuiszorgmedewerker. Hangende toiletten vergemakkelijken het schoonmaken. Vanaf de vloer bedienbare bovenlichten stellen de bewoner in staat het raam te openen. Een douche op afschot met een stroeve vloer, een douchezitje en een thermostatische mengkraan zal voor veel ouderen noodzakelijke hulp bij het douchen kunnen uitstellen. Een toilet op de slaapverdieping vermindert ook voor de thuiszorg het aantal keren dat de trap genomen moet worden. De tijdbesparingen zijn moeilijk te becijferen maar dragen ongetwijfeld bij tot reductie vankosten of in ieder geval de beperking van de stijging daarvan in de thuiszorg.

De Geschiktheidspiramide Nederlandse woningvoorraad

Hoe hoger in de piramide, hoe meer de woonvorm is toegesneden op mensen met functiebeperkingen en een toenemende zorgvraag. Vanaf het niveau van de levensloopgeschikte woningen zijn de woningen in ieder geval rolstoelgeschikt. De nultredenwoning is in veel gevallen tamelijk eenvoudig rolstoelgeschikt te maken.

De piramide van geschiktheid van huisvesting voor ouderen begint in de beleving van veel beleidsmakers tot nu toe bij de zogenaamde nultredenwoning. Naarmate de beperkingen toenemen worden de eisen die aan huisvesting (en woonomgeving) gesteld worden hoger. Aan deze piramide kan aan de onderkant een brede basis worden toegevoegd van eengezinswoningen die aan een aantal basiseisen voldoen en met een beperkt aantal aanpassingen geschikter gemaakt kunnen worden voor ouderen.

Eengezinswoningen kunnen, mits zij voldoen aan een aantal basiseisen, met een beperkt aantal maatregelen geschikter gemaakt worden voor mensen met functiebeperkingen tot en met mobiliteitsklasse B.

De belangrijkste basiseisen waaraan een potentieel geschikte eengezinswoning moet voldoen zijn:

- geen traptreden of opstapje bij entree;
- voldoende ruime badkamer (1,80 x 2,00 m) voor:
 - wastafel;
 - tweede toilet;
 - doucheruimte op afschot;
- voldoende ruime hoofslaapkamer (2,90 x 4,10 m).

De belangrijkste aanpassingen zijn:

- plaatsen tweede leuning bij trap;
- weghalen drempels;
- bediening ramen en bovenlichten monteren tussen 0,90 en 1,20 m;
- plaatsen beugels en steunen waar gewenst/noodzakelijk.

Aan de basiseisen voor wat betreft maatvoering zullen eengezinswoningen met een beukmaat van 5,10 m, 5,40 m of meer in de regel voldoen. De bruikbaarheid van dit meetinstrument om uitspraken te doen over de potentiële geschiktheid van eengezinswoningen, de "doorzonscan", wordt nu in de praktijk getoetst.

Aanbevelingen

1. Binnen de corporatiebranche zouden voorlichting over mogelijkheden en uitwisseling van kennis en ervaring over aanpassing van eengezinswoningen voor ouderen krachtig bevorderd moeten worden. Er is binnen de sector door koplopers veel kennis ontwikkeld die collega-corporaties kunnen gebruiken.
2. Corporaties zouden de aanbevolen woningaanpassingen zo veel mogelijk moeten opnemen in hun standaard voor onderhoudswerkzaamheden bij mutatie of groot onderhoud. Veel maatregelen zijn niet alleen voor ouderen of mensen met beperkingen handig en prettig (drempels in huis weg, eisen badkamer, inclusief standleiding en aansluiting voor een tweede toilet, tweede leuning aan de trap).
3. Gemeenten dienen voorlichting over woningaanpassingen permanent op te nemen in hun seniorenbeleid. Voorlichtings- en stimuleringsprogramma's als in Veere "Blijven wonen waar je woont" zullen immers steeds weer nieuwe ouderen moeten zien te bereiken.
4. In het rijksbeleid (Actieplan Investeren voor de toekomst) is meer aandacht nodig voor de mogelijkheden om eengezinswoningen voor ouderen te verbeteren. De kwantitatieve bouwopgave moet hierop worden afgestemd.
5. In het toekomstige WOON-onderzoek, dat het Woningbehoefte Onderzoek (WBO) vervangt, zou naast de vraag of bewoners van eengezinswoningen willen verhuizen naar een nultredenwoning, ook de vraag moeten worden opgenomen welke voorzieningen hen in staat stellen langer in de huidige woning te blijven wonen.
6. Gemeenten zouden procedures voor (WVG-)woningaanpassingen moeten versnellen en bureaucratische procedures tot een minimum moeten beperken.
7. Gemeenten kunnen een deel van het budget voor woningaanpassingen afzonderen om preventieve maatregelen toe te staan of collectieve aanpassingen mogelijk te maken.
8. Voorlichting over de mogelijkheden van woningverbeteringen moet ook nadrukkelijk worden gericht op individuele eigenaar-bewoners. Hier ligt een taak voor de thuiszorg en gemeenten. Ook ouderenorganisaties en welzijnorganisaties (zoals de stichtingen welzijn ouderen) kunnen een belangrijke rol spelen bij het geven van voorlichting. Provincies kunnen de voorlichting faciliteren.
9. In de voorlichting over woningaanpassingen moet veel meer het accent op comfortverhoging en prettiger wonen gelegd worden, in plaats van het benadrukken van handicaps en beperkingen.
10. Thuiszorgorganisaties zouden hun medewerkers systematischer kunnen informeren over de ontwikkeling van huishoudelijke hulpmiddelen die hun werk kunnen vergemakkelijken en verlichten.
11. Zorgorganisaties kunnen in overleg met woningcorporaties bewerkstelligen dat woningverbeteringen ook worden afgestemd op de eisen van thuisverzorgenden. Woningaanpassingen zijn niet alleen van belang voor de bewoners, maar ook voor degenen die de bewoners helpen.
12. Onderzoek is gewenst naar mogelijkheden om kleinere sanitaire te gebruiken door toepassing van nieuwe technieken (o.a. het Klikklak-systeem).